

v izogib priznanja nacističnih zločinov preprosto operirali z nekakšnimi geopolitičnimi koncepcijami srednjega dometa.

Za takšno stanje na področju historične interpretacije pa niso odgovorni samo eksplicitni advokati nacizma, temveč tudi tisti (večinski) del historične interpretacije *nacionalnega*, ki poudarja, da je obstojnost znanstvenih trditev in političnokulturna učinkovitost odvisna le od notranje vsebine znanstvene razlage ali notranje znanstvene resnice. Motivi tega historičnopolitičnega zanimanja za preteklost pa so – podobno kot pri orientalizmu – docela oprijemljivi v sami izbiri in znotraj *trenutno protežiranih poglavij* historiografske analize in interpretacije. Teme in poglavja so tesno povezane s konstituiranjem nacionalne države in vse do danes ne moremo prepričljivo trditi, da so historiografske usmeritve, ki želijo prebroditi posledice znanstvenih utemeljitev in opravičevanj »agresivne osvajalske politike« (Nemčije na primer) kakorkoli prispevke k preseganju sodobnega *antinacionalizma* in *antisemitizma*. Slednji je pravzaprav še najbolj značilen primer vsajenega načina predelave sveta našega lokalnega okolja, vsaj če pogledamo tisti del razikave »Slovensko javno mnenje«, ki govori o razmerju do Neslovencev ali drugačnih Slovencev (»druge rase«, »muslimani«, »Židje«). Iz tega se namreč neizpodbitno kaže konstruirano slovenskega šovinizma, saj več kot 20 odstotkov anketiranih Slovencev izjavlja, da so »Židje« zanje neprijetni sosede, pri čemer so samo dobri 4 odstotki sploh imeli z njimi osebni stik. Ta podatek seveda povsem sovпада z ugotovitvami Slavoja Žižka. Predvsem pa tisto, ki zadeva razmerje med stopnjo antisemitizma in dejanskim številom Judov. Antisemitizem je še vedno največji tam, kje je Judov najmanj, torej tudi v Sloveniji. Do podobnih rezultatov so prišli tudi drugi avtorji. Avstrijec Helmut Gruber, v svojem delu *Antisemitismus im Mediendiskurs. Die Affäre »Waldheim« in der Tagespresse* (Wiesbaden 1991) prihaja do podobnih ugotovitev kot Žižek. Nekaj podobnega smo lahko prebrali tudi v septembrskem *Spieglu*, ki predstavlja največjo nemško javnomnenjsko raziskavo tega leta na temo nemške mladine in njenega odnosa do sveta.

Skratka, cela vrsta podatkov, analiz in interpretacij priča o tem, da je tematizacija genocida nad Judi, interpretacija nacizma in spremljanje njegove reinkarnacije še vedno problematična ter da zaradi pomanjkanja političnih, filozofskih, socioloških in zgodovinskih refleksij tisti del človeštva, ki teži k emancipaciji »ras« in »narodov«, ne bo mogel shajati brez takih knjig kot so Wiesenthalovi spomini.

Tem ljudem namreč še vedno pozvanja v ušesih srhljiva napoved neonacistov: »*Wir sind nicht die letzten von Gestern, wir sind die ersten von Morgen*«.

Oto Luthar

Ferenc Stipkovits, **Porabski Slovenci**. Dodatki k zgodovini porabskih Slovencev 1945–1949 = Szlovének a Rábamentén ... Cselekmények : Módszertani Szakcsoport, 1994. 88 + 90 strani.

Za tiste, ki ne samo s strokovnega vidika, temveč tudi s srcem spremljajo dogajanja v Porabju, vzbuja pojav vsake nove knjige o Slovincih v Porabju praznično vzdušje. Vzdušje prazničnosti ob knjigi dr. F. Stipkovitsa (profesorja Visoke učiteljske šole v Szombathelyu/Sombotel), ki je bila predstavljena 27. aprila v Monoštru (v organizaciji Zveze Slovencev na Madžarskem), je utemeljeno vsaj iz treh razlogov:

1. Knjiga obravnava nezadostno raziskano zgodovino Slovencev v Porabju in posebej še zapleteno prelomno obdobje (1945–49) v življenju Slovencev v Porabju.

2. Avtor publikacije dosledno uporablja termin Slovinci v Porabju ali na Madžarskem, kar v primeru madžarskih avtorjev ni vedno samo po sebi razumljiva opredelitev.

3. Publikacija je dvojezična. S tem izdajateljji nadaljujejo že pred leti uveljavljeno prakso dvojezičnih izdaj v Porabju. Dvojezično zasnovana publikacija zagotavlja širši krog bralcev na Madžarskem in v Sloveniji. Zlasti bo dobrodošlo, da se bodo tudi madžarski bralci seznanili s položajem Slovencev v Porabju v prvih povojnih letih, kar bo prispevalo k boljšemu razumevanju porabskih posebnosti današnjega časa.

Dvojezična izdaja prispeva tudi k bogatitvi jezikovne kulture bralcev. Ob strokovnem prevodu prof. Elizabete Bernjak lahko bralci preverjajo svoje znanje iz madžarskega in slovenskega jezika. Nenazadnje pa dvojezična izdaja navaja na medsebojno razumevanje in sožitje prebivalcev na narodnostno mešanih območjih.

V kratkem uvodnem preseku zgodovine Slovencev v Porabju avtor upošteva dela slovenskih avtorjev, ki so pomembno prispevali k raziskovanju Porabja (t.j. Vilka Novaka, Ivana Zelka kakor tudi raziskovalko iz Porabja M. Kozar Mukič). V prvem poglavju (zaključek vojne in dogajanja v letu 1945) avtor okarakterizira Slovence v Porabju kot globoko verno ljudstvo, »ki se ni zanimalo za politiko in je živel samo zase«. Zaradi stoletja trajajočih težkih življenjskih razmer so se Slovinci zaprli vase, ostajali brez lastnih političnih organizacij in tudi brez inteligence. Osvoboditev so leta 1945 pričakali v Porabju brez posebnih bojov, vendar polni negotovosti ob rojevanju nove oblasti na Madžarskem in v sosednji Jugoslaviji.

Leto 1945 je na Madžarskem obdobje levičarskih agitacij, nastajanja narodnih odborov, izvajanja obvezne oddaje pridelkov in priprav na agrarno reformo. Kmetje v Porabju so zaradi širjenja glasov o delitvi zemlje ponovno upali (enako kot v času revolucije 1918–19), da se bo njihov položaj z dodelitvijo zemlje izboljšal. Njihova upanja se niso izpolnila, obdelovalnih površin za delitev je bilo komaj kaj, zato so ostali mnogi razočarani in so iskali možnosti za preživetje ponovno v sezonskem delu (in dugem dopolnilnem delu) vse do 60. let, ko se je pričel industrijski razvoj Monoštra. Razpoloženje prebivalcev slovenskih vasi je prišlo do izraza v prvih demokratičnih volitvah leta 1945. Volilci so se množično opredelili za Neodvisno stranko malih posestnikov (ki jo je podpirala tudi duhovščina). Volilni rezultati so v posa-

meznih vaseh močno odstopali od županijskih in državnih volilnih izidov. Zaradi teh rezultatov so nestrpnih strankarski funkcionarji smatrali podeželje in ljudstvo za reakcionarnega.

Osrednji del knjige zavzema poglavje o »Ključnih vozliščih naarodnostnega vprašanja do volitev leta 1947«. Avtor ugotavlja, da so vse politične deklaracije tistega časa poudarjale razveljavitev zatiralskih in diferencirajočih ukrepov bivšega političnega sistema in se zavemale za možnost udeležbe vsakega državljanca (torej tudi Nemadžarov) pri izgradnji nove Madžarske.

Najpomembnejši dogodek v letu 1946 je bil popis narodnosti prebivalstva v okviru splošnega popisa prebivalcev Madžarske. Popis v letu 1946 je imel dolgoročne posledice za Slovence (in njihovo narodnostno identiteto) v Porabju. Pred popisom prebivalstva je v Porabju zavladalo vzdušje vznemirjenja, negotovost pri ljudeh so poglobile vznemirljive novice, ki so postavljale Slovence v Porabju pred usodno dilemo, ali se izreči za Slovenca in s tem tvegati izselitev v Jugoslavijo, ali pa se izreči za Madžara in se dokončno madžarizirati. Dilemo so razrešili na ta način, da so se vsi izrekli za madžarsko narodnost, hkrati pa za slovenskih materni jezik. Izrekanje pri popisu leta 1946 se je razlikovalo od prejšnjih (1930–1941), kar je bilo močno pod vplivom posledic popisa iz leta 1940, na podlagi katerega so leta 1945 izselili Nemce in zamenjali češkoslovaško in madžarsko prebivalstvo. Avtor ugotavlja, da popis leta 1946 ni prinesel bistvenih sprememb v številčnih podatkih, le po svoji vsebini je postal izvor vseh prihodnjih problemov.

Po popisu prebivalstva so na Madžarskem pristopili k organizaciji šolstva. Iz priložene tabele je razvidno, da slovenski oddelki (t.j. oddelki s slovenskim učnim jezikom), zaradi nizkega števila prijavljenih (učencev) v Porabju niso zaživeli. Uveljavila se je praksa, da so se učenci vpisali v madžarske oddelke, v katerih se je slovenski jezik poučeval kot tuj jezik. Vendar so tudi pouk slovenskega jezika (kot učnega predmeta) spremljale nenehne kadrovske težave, pomanjkanje učbenikov, priročnikov, itd. Posledice takratne organizacije narodnostnega šolstva so v Porabju očitne še tudi danes.

V okviru poglavja o narodnostnem vprašanju do volitev leta 1947 avtor obravnava še sklenitev mirovne pogodbe zmagovitih sil z Madžarsko, deportiranje pripadnikov nemške narodnosti iz Porabja, parlamentarne volitve leta 1947 in mednarodne stike Madžarske. Podpis mirovne pogodbe je zadeval tudi Porabje, ker je s tem bilo negotovosti glede teritorialne pripadnosti Porabja konec. Ostala dogajanja v osrednji Madžarski, kot na primer močna krepitev delovanja levo usmerjenih sil, zlasti madžarske komunistične partije, še niso posebej izrazito vplivala na življenje v Porabju. V Porabje še niso prodrli osrednji madžarski politični trendi, zato so bili rezultati volitev leta 1947 za levo usmerjene stranke in za županijske voditelje komunistične partije, popolno presenečenje. (Podobno se je zgodilo pri volitvah leta 1945 v Prekmurju, kar kaže na miselno sorodnost prekmurskega in porabskega preprostega človeka). Izid volitev je dokumentiran s tabelo, iz katere je razvidno, da volilni rezultati v slovenskih vaseh močno odstopajo v državnem merilu od podatkov v Železni županiji in monostrskem okrožju. Avtor ugotavlja, da je v teh vaseh opozicija žela zmago, medtem ko so druge v državi prav te volitve omogočile prodor leveice in ustvarile naslednje leto pogoje za združitev delavskih strank na Madžarskem. Po tej združitvi, kot je znano, je nastopil Rákosijev režim z odkrito diktaturo.

V zaključnem poglavju »Oid usmeritve v levo do nove ustave« avtor obravnava podržavljenje šol, združitve delavskih strank v Porabju, vpliv bukareštanske konference KOMINFORM-a in priprave na parlamentarne volitve leta 1948. Vsi pomembnejši dogodki iz življenja slovenske narodne skupnosti v Porabju so bili povezani z dogajanjem na področju »visoke politike« (podržavljenje, združitve delavskih strank, oživljanje madžarsko-jugoslovanske prijateljstva in nato polit. preobrat junija 1948). Zaradi teh dogodkov se je mir v obmejnih vaseh ponovno skalil za daljše obdobje. V Porabju so ponovno oživeli strahovi deportacij, nasilno so zbirali podpise obsodbe jugoslovanske politike, zavladala je negotovost. F. Stipkovits meni, da večina ljudi ni dojela in ni razumela političnega preobrata od »večnega prijateljstva« do oboroženih spopadov ob meji. Ljudje so se instinktivno zaprli v svoj intimni svet in postali so nezaupljivi do vsega, kar se je dogajalo zunaj njihovega družinskega kroga.

Avtorju je uspelo prikazati usodne razsežnosti velikih mednarodnih dogodkov na življenje majhne slovenske skupnosti v Porabju. Predvidevam, da bodo mnogi bralci Stipkovitve knjige obžalovali, da je svoje delo zaključil z letom 1948 in tudi to, da ni pričetka knjige pomaknil v obdobje po 1. svetovni vojni, v čas, ki je usoden za Slovence v Porabju. Pričakujemo in upamo, da bo delo nadaljeval in nam predstavil svoje videnje obdobja, ko je slovenska skupnost v Porabju doživljala težka razočaranja, trpljenje zatiranja in vse tegobe takratne raznorodovalne politike.

V najbolj obsežnem poglavju (narodnostno vprašanje do volitev leta 1947) so nanizani pomembni tematski sklopi (narodnostna politika, narodnostno šolstvo, popis narodnostnega prebivalstva), ki pa so glede na njihovo pomembnost preskopo in premalo analitično obdelani. V tem poglavju se avtor opira predvsem na madžarske arhivske vire, premalo pa vključuje v svoje delo vire z druge strani meje. Z upoštevanjem teh virov bi bili nekateri dogodki tistega časa, osvetljeni v drugačni optiki. Avtor je obdelal v prvi vrsti politično zgodovino Porabja v letih 1945–1949. Delo je podnaslovljeno z *Dodatki* (lepše bi bilo »Prispevki« k zgodovini porabskih Slovencev. To pomeni, da ne smemo pričakovati celovite obdelave obdobja v letih 1945–1949. O gospodarskih razmerah v Porabju dobimo temeljne podatke, neobdelano pa ostaja kulturno življenje slovenske manjšine, vloga cerkve pri ohranjanju narodnostne identitete, na nepomembnem mestu pa so tudi stiki z matičnim narodom.

Slovenski del knjige motijo številne tiskarske napake, ki ponekod že ogrožajo razumevanje teksta in presegajo meje tihe tolerance bralcev. Pogrešamo tudi navedbo virov pri statističnih tabelah. Kljub navedenim pomanjkljivostim bo delo F. Stipkovitsa pritegnilo številne bralce, ki z naklonjenostjo spremljajo preteklost in sedanost maloštevilne, vendar vitalne slovenske skupnosti v Porabju.

Renata Mejak